

JERZY KRZYWICKI (New York, NY)
JAN MYCIELSKI (Boulder, CO)
CZESŁAW RYLL-NARDZEWSKI (Wrocław)
ADAM SOBICZEWSKI (Warszawa)
KAZIMIERZ URBANIK (Wrocław)

Nagrody Fundacji Jurzykowskiego w matematyce

1. Wstęp. Celem niniejszego artykułu jest zapoznanie Czytelników z jednym z głównych obszarów działalności Fundacji Alfreda Jurzykowskiego – przyznawaniem Nagród dla twórców w dziedzinie nauki i ogólnie kultury polskiej. W ciągu 35 lat, od roku 1964 do 1998, Nagród takich przyznano 463. Szczególną uwagę poświęcimy matematykom. Wśród laureatów w dziedzinie nauk ścisłych stanowią oni najliczniejszą grupę.

Podamy także trochę ogólnych wiadomości o Fundacji, która Nagrody te ustanowiła i przyznawała. Wiedza w Polsce o tej bardzo zasłużonej dla kultury polskiej Fundacji polonijnej jest stosunkowo mała, głównie z powodu złych stosunków między władzami Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej a emigracją. Trochę wiadomości o niej może zainteresowany Czytelnik znaleźć w artykule [1] i opracowaniach tam cytowanych.

2. Fundacja Jurzykowskiego

2.1. Fundator. Alfred Jurzykowski [2] urodził się 23 kwietnia 1899 r. na Śląsku Cieszyńskim. Był oficerem Wojska Polskiego. Brał m.in. udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1919–20 r. Po wyjściu z wojska zaangażował się w życie gospodarcze, zakładając własny dom handlowy w Warszawie i firmę eksportową w Gdańsku. Po kampanii wrześniowej 1939 r., w której brał udział jako podporucznik rezerwy, przedostał się do Rumunii, a potem do Włoch, skąd w 1940 r. wyjechał do Nowego Jorku, gdzie rozpoczął działalność gospodarczą.

Działalność tę na większą skalę rozwinął jednak dopiero w Brazylii, gdzie przebywał w latach 1950–60. W porozumieniu z władzami brazylijskimi i firmą Mercedes-Benz uruchomił tam w 1956 r. pierwszą w Brazylii fabrykę autobusów i ciężarówek. Miał w niej początkowo 50%, a potem 75% wszystkich udziałów. Uruchomienie tej fabryki uznawane jest w Brazylii za wydarzenie przełomowe w historii jej motoryzacji.

Obok działalności przemysłowej, Jurzykowski prowadził w Brazylii szeroką działalność społeczną i charytatywną, budując sieć wodociągową i elektryczną, a także szkoły, w najbardziej zaniedbanych dzielnicach Rio de Janeiro. Ufundował też stypendia dla Brazylijczyków pragnących studiować medycynę. Opiekował się również polskimi uchodźcami i młodzieżą.

Do Nowego Jorku powrócił w 1960 r., gdzie za sugestią swego przyjaciela Rudolfa Rathausa (byłego konsula RP w Chicago) utworzył, w tym samym roku, fundację swego imienia. Zmarł 29 maja 1966 r. w Bronxville k. Nowego Jorku.

2.2. Fundacja. Najogólniej ujętym, głównym celem Fundacji jest popieranie rozwoju polskiej kultury, propagowanie tej kultury w świecie oraz szeroka popularyzacja wkładu Polaków do kultury światowej. Kultura rozumiana jest tu najogólniej jako dorobek naukowy, artystyczny, literacki itp. Także Polacy rozumiani tu są szeroko jako osoby o polskich korzeniach, niezależnie od tego, w jakim kraju obecnie pracują czy też jakie mają obecnie obywatelstwo.

Ważną postacią działalności Fundacji w początkowych latach jej istnienia była pomoc Amerykanom polskiego pochodzenia w podejmowaniu studiów wyższych, które w Stanach Zjednoczonych są kosztowne. Chodziło o zmniejszenie rażącej dysproporcji w tej dziedzinie w stosunku do innych mniejszości narodowych. Na przykład w takich częściach USA jak regiony Buffalo czy Milwaukee, gdzie Polacy stanowią 20–30% ludności, polscy studenci szkół medycznych stanowili w latach siedemdziesiątych poniżej 2%. W pierwszych 5 latach swej działalności Fundacja udzieliła pomocy ponad 400 osobom [3].

Inną postacią działalności Fundacji była pomoc absolwentom polskich uczelni i dziennikarzom, umożliwiająca im odbycie staży w USA [3]. Chodziło głównie o staże poświęcone badaniom ogólnie pojętego dorobku Polaków. Fundacja przyczyniła się także do powstania kilku ważnych dla kultury polskiej placówek. Ufundowała m.in. Katedrę Historii Literatury Polskiej na Uniwersytecie Harvarda. Utworzenie tej Katedry kosztowało, podajmy to dla przykładu, około miliona USD. Oprócz działalności na rzecz polskiej kultury, Fundacja wspierała także różne przedsięwzięcia i instytucje ważne społecznie, jak np. kształcenie czy doksztalcanie w USA polskich lekarzy, szpitale w Polsce, Zakład dla Ociemniałych w Laskach itp.

Bardzo istotną rolę Fundacji Jurzykowskiego jest wspieranie innych fundacji i instytucji emigracyjnych, jak np. Fundacji Kościuszkowskiej, Instytutu Piłsudskiego czy Polskiego Instytutu Naukowego. Trudno by chyba znaleźć jakąś instytucję emigracyjną w Ameryce czy Europie, która by nie otrzymała pomocy, często permanentnej, od Fundacji Jurzykowskiego w ciągu tych czterdziestu lat jej istnienia. W wielu wypadkach Fundacja działa właśnie za pośrednictwem innych. Na przykład program stypendiów

dla studentów i naukowców z Polski, administrowany przez Fundację Kościuszkowską, jest w dużej mierze finansowany przez Fundację Jurzykowskiego.

Co się tyczy wspierania przez Fundację matematyki w Polsce, to taka akcja była podjęta w 1981 r. przez prof. Stanisława Ulama. W owym czasie Polskie Towarzystwo Matematyczne miało duże trudności z wydawaniem swoich czasopism z powodu braku funduszy, papieru oraz przestarzałego sprzętu poligraficznego, z którego korzystało. Powodowało to duże wydłużenie cyklu wydawniczego, sięgające nawet trzech lat. Na prośbę prof. Karola Borsuka, we wrześniu 1981 r. prof. Stanisław Ulam, wspólnie z profesorami Markiem Kacem i Antonim Zygmundem, a także w imieniu prof. Jerzego Sławy-Neymana, wystąpił do Fundacji Jurzykowskiego o dotację dla PTM na cele wydawnicze. Wystąpienie tych właśnie osób było istotne, gdyż wszyscy oni byli członkami prestiżowej amerykańskiej National Academy of Sciences, a jednocześnie laureatami Nagrody Jurzykowskiego. Dotacja, w wysokości 10 tys. USD, została przyznana w grudniu tego samego roku.

Jednakże działalnością Fundacji, dzięki której jest ona chyba najbardziej znana, było przyznawanie co roku nagród za wybitne osiągnięcia w dziedzinie szeroko pojętej kultury.

3. Nagrody. Nagrody Fundacji Alfreda Jurzykowskiego przyznawane były przez 35 lat, od roku 1964 do 1998 włącznie. Wiele informacji o nich może znaleźć Czytelnik w artykułach [4]–[6]. Od 1999 r. Zarząd Fundacji postanowił zawiesić tę formę działalności, kontynuując jednak inne.

Ze względu na zasięg (niemal cały świat) oraz popularność i znaczenie wielu z nagrodzonych osób w różnych środowiskach, zakres oddziaływania Fundacji poprzez przyznawanie Nagród był chyba najszerszy. Jak już wspomnieliśmy powyżej, przyjęto bowiem zasadę, że Nagrody przyznaje się za wybitne osiągnięcia twórcze osobom polskiego pochodzenia, niezależnie od kraju, w którym one pracują aktualnie i od obywatelstwa jakie posiadają. Stąd, wobec dużego rozproszenia Polonii, ten duży zasięg oddziaływania. Dziedzina twórczości traktowana była też bardzo szeroko. Są to zarówno nauki ścisłe, jak humanistyczne, medyczne, literatura (pisarstwo, przekłady, krytyka literacka), sztuki piękne, muzyka (kompozycja, wykonawstwo, muzykologia), teatr, film. Nagradzane były także przekłady literatury polskiej na języki obce. Tutaj naturalnie zasada polskiego pochodzenia tłumacza nie była stosowana.

Nagrody przyznawane były corocznie. W ciągu pierwszych dwudziestu lat przyznano 313 Nagród, w tym 170 (tj. ok. 54%) osobom pracującym w Polsce, 60 w USA, 32 w Anglii, 13 we Francji, a dalej kolejno w Szwajcarii, Niemczech, Włoszech, Belgii, Hiszpanii, Norwegii, Holandii, Izraelu,

Kanadzie, Australii, Argentynie i Brazylii [4]. Daje to orientację w geograficznym „rozmyśczeniu” polskich twórców. Jednocześnie podkreśla potrzebę i ważność zespalania, łączenia wysiłków tych rozproszonych twórców, co było jednym z głównych celów Fundacji. Interesujący może być też rozkład owych 313 Nagród na poszczególne dziedziny: 110 za twórczość artystyczną (literatura 57, sztuki piękne 27, muzyka 19, teatr 7), 64 w dziedzinie humanistyki, 34 – medycyny, 24 – nauk przyrodniczych, 19 – matematyki, oraz w pozostałych dziedzinach, reprezentowanych mniej licznie.

Dla Czytelników *Wiadomości Matematycznych* najciekawsze będzie pewnie podanie przykładów nagrodzonych osób, w tym wszystkich matematyków. Zwykle bowiem właśnie laureaci świadczą o randze nagrody i tę rangę tworzą.

Spośród matematyków Nagrodę otrzymali (w nawiasie rok przyznania Nagrody): Alfred Tarski (1966), Stanisław Ulam (1966), Waław Sierpiński (1968, wyróżnienie W. Sierpińskiego miało charakter specjalny, piszemy o tym na końcu artykułu), Hugo Steinhaus (1970), Kazimierz Kuratowski (1971), Jerzy Sławna Neyman (1971), Antoni Zygmund (1971), Karol Borsuk (1972), Andrzej Mostowski (1972), Stanisław Mazur (1973), Władysław Orlicz (1973), Edward Marczewski (1974), Bronisław Knaster (1975), Czesław Ryll-Nardzewski (1975), Marek Kac (1976), Jan Mycielski (1977), Andrzej Schinzel (1978), Aleksander Pełczyński (1980), Zbigniew Ciesielski (1982), Samuel Eilenberg (1983), Jerzy Łoś (1984), Stanisław Łojasiewicz (1985), Stanisław Hartman (1986), Andrzej Ehrenfeucht (1988), Kazimierz Urbanik (1989), Andrzej Białynicki-Birula (1990), Henryk Iwaniec (1991), Andrzej Hulanicki (1992), Henryk Toruńczyk (1993), Leszek Pacholski (1994), Krystyna Kuperberg (1995), Stanisław Świerczkowski (1996), Tadeusz Iwaniec (1997), Stanisław Kwapien (1998), tzn. razem 34 osoby.

W dziedzinach pokrewnych: wśród fizyków nagrodzeni byli m.in. Wojciech Rubinowicz (1971), Jan Rzewuski (1974), Roman Smoluchowski (1975), Iwo Białynicki-Birula (1979), Andrzej Trautman (1984), Jerzy Pniewski (1985), Marian Mięrowicz (1987); wśród astrofizyków: Wilhelmina Iwanowska (1970), Bohdan Paczyński (1981), Aleksander Wolszczan (1993); wśród chemików m.in. Mieczysław Mąkosza (1987), Zbigniew Grabowski (1992). Z pogranicza dziedzin m.in.: David Shugar (biofizyka, 1984), Włodzimierz Kołos (fizyka-chemia, 1986), Stanisław Woronowicz (fizyka matematyczna, 1988).

W innych dziedzinach laureatami byli: w zakresie nauk humanistycznych m.in. Stanisław Pigoń i Aleksander Gieysztor; w literaturze m.in. Kazimierz Wierzyński, Zbigniew Herbert, Jan Parandowski, Czesław Miłosz, Wisława Szymborska i Stanisław Lem; w filozofii m.in. Roman Ingarden, Tadeusz Kotarbiński, Władysław Tatarkiewicz; w dziedzinie sztuk plastycznych m.in. Zdzisław Czermański, Józef Czapski i Magdalena Abakanowicz; w muzyce

m.in. Krzysztof Penderecki, Witold Lutosławski i Wojciech Kilar; w dziedzinie teatru m.in. Jerzy Grotowski i Tadeusz Kantor; filmu m.in. Andrzej Wajda; politologii m.in. Zbigniew Brzeziński; w zakresie zasług społecznych m.in. Zofia Morawska, działająca w Zakładach dla Niewidomych w Laskach.

Zbiór dorocznych publikacji Fundacji, przedstawiających aktualnych laureatów i ich dorobek, stanowi swoisty informator typu „Kto jest kim” w kulturze polskiej.

Przez pierwsze dwa lata istnienia programu Nagród Fundacji, kandydatów do Nagrody opiniował Zarząd Polskiego Instytutu Naukowego w Nowym Jorku, a przez następne dwa – komitet złożony z przedstawicieli głównych polskich organizacji w Nowym Jorku (Instytut Naukowy, Instytut Piłsudskiego, Fundacja Kościuszkowska, Fundacja Wandy Roehr). Od roku 1968 do chwili zawieszenia programu w końcu 1998 r. selekcją kandydatów zajmował się Komitet Doradczy ds. Kultury (Cultural Advisory Committee), składający się z Polaków reprezentujących różne dziedziny nauki i sztuki, i powoływany bezpośrednio przez Zarząd Fundacji. Do 1994 r. członkowie Komitetu wybierali spośród siebie co 3 lata przewodniczącego, w latach zaś 1994–98 przewodnictwo było już funkcją stałą. Jeden z autorów tego artykułu (J.K.) był członkiem Komitetu od początku jego działalności oraz wielokrotnym jego przewodniczącym, m.in. w latach 1994–98.

Matematyka w Komitecie Doradczym reprezentowana była dopiero od 1971 r. Mimo to, do tego właśnie roku przyznane zostało matematykom kilka Nagród. Pierwszym przedstawicielem matematyki w Komitecie był prof. Marek Kac (w latach 1971–75) z Rockefeller University w Nowym Jorku, potem prof. Stanisław Ulam (1975–84) z University of Colorado w Boulder, a następnie (1984–98) inny spośród autorów niniejszego artykułu (J.M.). Pozostałe nauki ściśle reprezentowali: prof. Bohdan Paczyński (1988–95), astrofizyk z Princeton University, oraz prof. Aleksander Wolszczan (1996–98), astrofizyk z Pennsylvania University.

Podczas obrad Komitetu poszczególni członkowie przedstawiali kandydatów ze swojej specjalności, dyskutowane były wszystkie argumenty za i przeciw przyznaniu Nagrody i wreszcie głosowano kandydatury. O zgłoszeniu kandydatury Zarządowi Fundacji decydowała zwykła większość głosów. Nierzadko dyskusje nad poszczególnymi kandydaturami były długie i gorące.

Ostateczną decyzję o przyznaniu Nagrody podejmował jednak Zarząd Fundacji.

Wysokość jednej Nagrody zmieniała się i wynosiła: 1 tys. USD w latach 1964–69, 2,5 tys. w latach 1970–75, 5 tys. w latach 1976–89, 6 tys. w latach 1990–97 i 10 tys. USD w roku 1998.

Uroczystość wręczenia Nagród odbywała się w Nowym Jorku, w siedzibie Fundacji lub siedzibie Fundacji Kościuszkowskiej.

Oprócz Nagród dla twórców polskiego pochodzenia, Fundacja przyznawała corocznie także Nagrody dla naukowców narodowości brazylijskiej lub

pracujących w Brazylii w dziedzinie medycyny. Kandydatów do tych Nagród zgłaszała Brazylijska Akademia Medycyny.

W całej 35-letniej historii Nagród Jurzykowskiego zdarzyło się raz, że za sugestią Pani Mileny Jurzykowskiej (żony Fundatora) przyznane zostały w 1968 r. Złote Medale Uznania za Wybitne Osiągnięcia (Gold Medals of Recognition for Exceptional Achievements). Otrzymali je: historyk Oscar Halecki, pianista Artur Rubinstein i matematyk Wacław Sierpiński. Zatem i w tym szczególnym wyróżnieniu matematyka zaznaczyła swoją obecność.

Bibliografia

- [1] J. Krzywicki, A. Sobiczewski, A. Wolszczan, *Fundacja Alfreda Jurzykowskiego*, Postępy Fizyki 50, 20 (1999).
- [2] J. Osuchowski, *Alfred Jurzykowski 1899–1966*, Fundacja Odysseum, Ośrodek Dokumentacji Dokonań Polaków na Świecie.
- [3] *What Alfred Jurzykowski made possible*, The Kościuszko Foundation Newsletter 32, no. 1 (1977–78).
- [4] J. Krzywicki Herbut, *Twenty years of the Jurzykowski Foundation awards*, The Polish Review 29, nos. 1 & 2, 5 (1984).
- [5] S. Radóń, *Pożegnanie epoki – Koniec nagród Fundacji Alfreda Jurzykowskiego*, Rzeczpospolita, 29/30 sierpnia 1998.
- [6] J. Krzywicki, *Jurzykowski Foundation Awards: 1964–1998*, New Horizon, vol. XXIII, Dec. 1998, Polish American Cultural Review.